

7. Заремба С. Українське пам'яткознавство: історія, теорія, сучасність/С. Заремба. – К.:Наукова думка, 1995. – 446 с.
8. Байталюк О. Діяльність Київської крайової інспектури охорони пам'яток культури та мистецтва з охорони монастиря Бернардинів у м. Ізяслав/О. Байталюк // Краєзнавство. – 2012. - № 3(80). – С. 113 – 117.
9. Рудий Г. Охорона і збереження пам'яток історії та культури в Україні (за матеріалами української періодики 1917 – 1941 рр.)/Наук. ред. В. Горбик. НАН України. Інститут історії України. – К.:Інститут історії України, 2011. – 204 с.
10. Дубровський В. Історично-культурні заповідники та пам'ятки України / В. Дубровський. – Харків, 1930. – 75 с.
11. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 6/IV. – Спр. 9387. – 709 арк.
12. Дубровський В. Охорона пам'яток культури в УСРР / В. Дубровський. – Харків, 1927. – 11 с.
13. Київський державний архів. – Ф.Р-1. – Оп.1. – Спр.1473. – 23 арк.
14. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 6/VI. – Спр. 9340. – 88 арк.
15. Державний архів Київської області. – Ф. Р-112. – Оп. 1. – Спр.8585. – 48 арк.
16. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 6. – Спр. 1749. – 114 арк.

Zhelezko A. N. The conservation of historical and cultural monuments of Kyiv regional inspection on the territory of Kyivshchyna in 1926 – 1930.

The problems of conservation of historical and cultural monuments of Kyiv regional inspection on the territory of Kyiv in the context of state events 1926 – 1930, are examined in the article. Main assignments of the regional ethnographers are investigated. The leading role of regional inspector Fedor Ernst is reflected in the conservation of historical and cultural monuments. The process of exposure, registration and conservation of historical and cultural monument of Kyiv, Bila Tserkva, Mezhygir'ya, Kaniv is traced.

Key words: Kyiv regional inspection, Kyivshchyna, conservation of historical and cultural monuments, museum, historico-cultural reserve.

Железко А. Н. Памятничоохранная деятельность Киевской краевой инспектуры на Киевщине в 1926 – 1930 гг.

В статье рассмотрены проблемы памятничоохранной деятельности Киевской краевой инспектуры на территории Киевщины в контексте общегосударственных событий 1926 – 1930 гг. Исследованы основные направления работы краеведов. Отражена ведущая роль краевого инспектора Федора Эрнста в сохранении памятников истории и культуры. Прослеживается процесс выявления, регистрации и охраны достопримечательностей Киева, Белой Церкви, Межигорья, Канева.

Ключевые слова: Киевская краевая инспектура, Киевщина, памятничоохранная деятельность, музей, культурно-исторический заповедник.

УДК 382.14:382.2(477)

С. П. Журавльова

ДИПЛОМАТИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ УКРАЇНИ У 1921–1922 рр.

У статті розглядається дипломатична діяльність відомих державних діячів Я. Яковлева, Х. Раковського. У статті аналізується зовнішньополітична діяльність, внутрішня робота Наркомату зовнішніх справ. Комісаріат провів переговори з Румунією і встановив взаємовідносини у прикордонній зоні. Досліджено, що надавалась допомога постраждалим від петлюрівських банд, які переправлялись з Румунії. Проводилась робота по візуванню заяв українських та іноземних громадян, але питання еміграційної політики залишались невирішеними. Автор дослідив проблему проведення репатріації і реєвакації з Болгарією, Угорщиною, Австрією після національно-визвольних змагань в Україні 1917–1920 рр. Розглядається міжнародне значення Генуезької конференції.

Ключові слова: іноземні консульства, права іноземних громадян, комісія, майнові права, амністія солдат, делегація.

Діяльність Комісаріату з іноземних справ відображає історію боротьби України за існування та зміцнення міжнародного положення. З 1921 р. розпочався період встановлення дипломатичних та договірних відносин із зарубіжними країнами. Україна підписала угоди про обмін громадянських осіб та військовополонених. Голова Ради народних комісарів Х. Раковський сприяв тому, щоб Україна дістала вихід на зовнішньополітичну арену. Вагомим фактором, що призвів до ідеологізації політики була політика компартії.

За останній час опубліковано чимало праць про участь України в міжнародній політиці. Увага дослідників зосереджена на результатах дипломатичної активності УРСР у 1921 р. Велика увага приділена дослідженню діяльності представників уряду, дипломатичних послів від України. Серед науковців, які займаються такою тематикою, варто відзначити М. Держалюка [1], Т. Єременко [2], С. Кульчицького [3], Т. Галицьку-Дідух [4], І. Матяш, Ю. Мушку [5], В. Солдатенка [6]. Для більшості публікацій характерна відмова від ідеологічних нашарувань і концепцій минулого.

Проблематика статті наступна: відповідні заклади контролювали надходження військових формувань на території України. Прибували з Константинополя групи врангелівських військ, проводилась амністія солдат колишньої Білої армії. Тематика потребує подальшого доопрацювання.

Завданням статті є дослідити дипломатичну діяльність Наркомату зовнішніх справ, розглянути внутрішню роботу комісаріату, репатріацію і реєвакацію іноземних громадян.

З 1921 р. починається активний прорив УРСР на міжнародній арені. Заступником Наркомату іноземних справ УРСР призначено Я.А. Яковлева. До дипломатичної діяльності залучили відомих партійних і державних діячів В. Ауссема, В. Затонського, Ю. Коцюбинського, А. Шумського. Послом УРСР в Польщі призначений А. Шумський, В. Ауссем – в Німеччині, Ю. Коцюбинський – в Австрії. Заступник Раднаркому УРСР М.В. Фрунзе виїхав до Туреччини для підписання державної угоди.

Структура Наркомату іноземних справ стає розгалуженою. Головними напрямками роботи були: діяльність зарубіжних представництв України, встановлення дипломатичних відносин з іншими державами, розробка внутрішнього законодавства в межах компетенції наркомату, робочі контакти з представниками зарубіжних держав.

На діяльність НКЗС України істотно впливали два фактори. По-перше, головні напрямки зовнішньої політики визначались рішеннями політбюро ЦК КП(б)У. Членом бюро був голова Ради народних комісарів Х. Раковський. Пряма залежність від компартії призвела до значної ідеологізації зовнішньополітичної діяльності. Завданням дипломатичних представництв України за кордоном було встановлення контактів з комуністичними організаціями і групами підтримки. Уряди відповідних держав подивлялись на це косо.

По-друге, зовнішньополітична діяльність України координувалась з РСФРР. НКЗС Росії взяв на себе представництво інтересів інших радянських республік та України. Під час підготовки до Генуезької конференції РСФРР добилась права представляти їх інтереси і підписувати міжнародні договори.

У зв'язку з поживленням діяльності Одеського і Миколаївського портів виникла необхідність призначити представника НКЗС у південно-західних портах Чорного моря і на румунському кордоні. Особа є компетентною у вирішенні питань дипломатичного порядку, також з питань права та обов'язків іноземних громадян.

На Політбюро ЦК КП(б)У затверджена посада уповноваженого НКЗС в Одесі з 1 червня 1921 р. Доцільним було при НКЗС УРСР створити управління, що виконувало функції: координація і контроль над виконанням місцевими органами угод і договорів з іноземними державами, контроль над виконанням інструкцій НКЗС, прийом іноземних кораблів, що перебувають в південно-західних портах, дозвіл на в'їзд на територію УРСР з-за кордону іноземним громадянам, українським та російським громадянам, дозвіл на в'їзд за кордон деяким категоріям іноземців та українським громадянам, репатріація і реевакуація іноземних громадян згідно з існуючим договором; прийом прибуваючих через порти Чорного моря і румунський кордон іноземних представництв, встановлення контактів з іноземними консульствами і місіями по головних питаннях їх діяльності, розгляд претензій громадян іноземного походження на тему порушення прав, особистих і майнових та вирішення питань у відповідності з договорами та інструкціями НКЗС і декретами РНК УРСР про права і обов'язки іноземних громадян; участь у вирішенні всіх робочих питань у відповідному районі з урахуванням зовнішньополітичних інтересів, обробка і забезпечення НКЗС політичною і економічною інформацією про сусідні держави [7, оп. 1, спр. 143, арк. 1].

Робота управління за період з червня 1921 по січень 1922 рр. позначена активізацією зовнішньої політики, розвитком зовнішньої торгівлі і зростаючим інтересом до політичного життя за кордоном.

В Одесі у вказаний термін перебували представництва іноземних держав: німецьке Бюро по справах військовополонених, представництва австрійської і чехословацької репатріаційної комісії при Бюро, призначений уповноважений від литовського уряду по справах реевакуації. Діяло персидське консульство. Штат консульства постійно поповнювався.

Розпочало роботу представництво Вірменської республіки. Призначений уповноважений, який йшов на контакти з іншими країнами. У зв'язку з укладенням конвенцій і угод з Туреччиною, Латвією, Естонією і додаткових угод з Польщею, Німеччиною, Австрією, Італією очікувався державний візит представників від консульств вказаних держав.

Дозволена діяльність уповноважених американської адміністрації допомоги та американської організації допомоги. Дані організації по правових питаннях прирівнюються до товариства Червоного Христа. Організації надають допомогу та іноді користуються правом представників місії.

Управління НКЗС, крім виконання прямих обов'язків по загальних питаннях, склало список іноземних громадян. Управлінням зібрані матеріали про діяльність петлюрівських банд, що переправлялись із Румунії. Петлюрівські банди задіяні у вбивствах партійних, військовиків та інших відповідальних працівників. Управління опротестувало дії румунських властей, які підтримували бандитські угруповання. У зв'язку із ситуацією утворена спеціальна комісія на чолі з представником НКЗС для обстеження місцевості і встановлення розмірів збитків. Управління проводило регулярно наради з метою надати допомогу постраждалим від банд. Управління встановило постійні рейси між портами України і Болгарії [8, оп. 1, спр. 143, арк. 2].

Внутрішня робота управління базувалась на відділах: економіко-правовому, інформаційному, секретаріаті, управління справами з відділом віз, технічно-матеріальному.

Економіко-правовий відділ утворений в жовтні 1921 р. у зв'язку з розширенням діяльності управління. Відділ вирішував чимало практичних питань, пов'язаних з виходом УРСР на міжнародну арену. Економіко-правовий відділ здійснює збір законодавчого матеріалу, що визначав взаємовідносини з новими державними утвореннями на території колишньої Російської імперії. Відділом зібраний правовий матеріал, договори, конвенції, укладені з іноземними державами. Економіко-правовий відділ систематизував матеріали по міжнародному праву, громадянському і приватному праву тих держав, з якими радянські республіки вступили в угоду.

Нарівні з технічною роботою відділ виконує практичні завдання і дає консультації по договорах з іноземними державами. Майже в кожному випадку дає заключення губеваку, відділу губвиконкому та іншим

органам місцевої влади. Розглядає заяви про порушення особистих та майнових прав, даючи в кожному випадку юридичний висновок [9, оп. 1, спр. 143, арк. 2 зв.].

Інформаційний відділ управління видає щоденні зведення, бюлетені та інші матеріали. Зведення про зовнішню та внутрішню політику країн Близького Сходу [10, оп. 1, спр. 143, арк. 2 зв.]. За звітний період видано 92 зведення. Із зведеннями постійно ознайомлений НКЗС УРСР. На місцях зведення розсилаються найбільш відповідальним працівникам для оповіщення місцевих органів.

Матеріали зведень публікували огляди на тему політика сусідніх держав щодо України. Актуальними були зведення про діяльність бандитських угруповань та державних злочинців за кордоном. Матеріали зведень публікували огляди політичного життя зарубіжних країн, діяльність політичних партій, робітничий рух.

В матеріалах про внутрішнє життя знаходимо, що під час прибуття кораблів в порт та після відправки присутнім був представник управління. Він слідкував за дотриманням міжнародного права та звичаїв. Вирішував питання, якщо порушені права іноземних громадян. Здійснював перевірку на місці пасажирів, з метою зупинити проникнення ворогів на територію України та осіб, які не мають паспортів та віз.

Представника управління запрошували на корабель для знайомства з офіційними представниками іноземної держави. Офіційний візит відбувався згідно з встановленими нормами і міжнародними звичаями.

Управлінням проведена робота по переговорах українсько-румунською комісією на Дністровському лимані у липні 1921 р. Очолив переговори уповноважений НКЗС в Одесі Яковлев.

До початку переговорів створена комісія по обстеженню Дністра і Дністровського лиману з представників морського відомства та інших спеціалістів. Комісія збрала матеріали по особливостях природних умов Дністра і Дністровського лиману та фактичний матеріал по взаємовідносинах українських і румунських властей у прикордонній зоні. Румунська влада пригнічувала українське населення. Виникало чимало інцидентів на державному кордоні [11, оп. 1, спр. 143, арк. 3]. Переговори з Румунією проходили при сприянні управління НКЗС на кораблях.

Крім того, організовано декілька міжнародних комісій. Вони брали участь в різних справах і співпрацювали з відомствами. Створена комісія для виконання пунктів основного договору з Польщею по реєвакуації вивезеного майна обома сторонами. Комісія вжила відповідні заходи і взяла на облік майно м. Одеси, на яке претендувала Польща. На облік взяли майно, вивезене з Одеської, Миколаївської областей. До цієї роботи залучені представники всіх відомств. Матеріали комісії передані українсько-російській комісії повернення майна.

Управління НКЗС має свого представника в комісії по вирішенню питань вивозу майна. Комісія співпрацює з губевакуом. В обов'язки комісії входить розгляд заяв про реєвакуацію біженців, заяви іноземних та українських громадян на виїзд за кордон, офіційний дозвіл на вивіз майна.

У вересні 1921 р. управління організувало і відправило в Болгарію комісію Червоного Хреста. Комісія не змогла успішно виконати свої функції і у зв'язку з карантинном затримана у Варні. Повернутись назад в Одесу вдалося в листопаді.

3 жовтня по листопад 1921 р. з Константинополя прибули на кораблях групи врангелівських військ. Групи врангелівців залишили свої частини і повертались в Україну. З ініціативи управління НКЗС створена комісія за участю відповідних закладів, які контролювали надходження військових формувань на територію України.

Протягом 1922 р. після виходу постанови ВУЦВК про амністію солдат колишньої Білої армії в Одесі утворена спеціальна п'ятірка, куди входив представник управління [12, оп. 1, спр. 143, арк. 3 зв.]. Солдатів приймали.

Для проведення амністії щодо іноземних громадян при управлінні утворена комісія під керівництвом правового відділу. Територіальна комісія була правомірною в губернському масштабі. Місця тюремного ув'язнення обстежувала комісія, ставила на облік іноземних підданих, що попадають під амністію. Комісія врегулювала відносини з місцевими органами влади.

Після підписання Україною договорів і додаткових угод про репатріацію з Литвою, Латвією і Польщею, та окремих угод про репатріацію і реєвакуацію з Угорщиною, Австрією, Німеччиною проводилась відправка громадян морським і сухопутним шляхом [13, оп. 1, спр. 143, арк. 4]. На основі обміну військовополоненими проводилась відправка на батьківщину громадян Англії, Франції, Бельгії, Швейцарії, Болгарії, Італії, Чехословаччини.

За період з 1921 по 1922 рр. реєвакуйовано і репатрійовано всього 1919 іноземних підданих: німецьких військовополонених 65, громадян 554; австрійських військовополонених 156, громадян 19; угорських військовополонених 134; чехословацьких військовополонених і громадян 135; англійців 52; французів 127; бельгійців 186; італійців 169; болгар 265; швейцарців 53; арабів 4. На виїзд за кордон направлялись поляки і литовці. В окремих випадках іноземним та українським громадянам дозвіл на виїзд видавався з дозволу московського центру. За період з 1921 по 1922 рр. за візами видано 77 паспортів українським громадянам, а також подано 236 віз на виїзд іноземними громадянами. До числа цих громадян належать купці по торговим справам, які перебували в Одесі.

В'їзд на територію УРСР дозволявся окремим іноземним громадянам, які мають візу повноважного представника і приїздить в Одесу по справах зовнішньої торгівлі. За вказаний період віз на в'їзд подано 26. Чимало громадян фактично отримали дозвіл управління на в'їзд. Таких випадків багато. Тільки в останній декаді грудня 1921 р. введений порядок видачі віз на в'їзд.

За перший місяць січень 1921 р. проводився прийом російських, українських емігрантів, що повертались із США та інших держав. Останнім часом прийом емігрантів з урахуванням державних інтересів припинено. По радіо про це оповіщені уряди різних держав.

Встановлено поштово-телеграфний зв'язок з Європою і США. Сім'ї та родичі громадян емігрантів стали отримувати виклик. Переважна більшість викликів прийшло із США і Палестини. Питання еміграційної політики залишалось невирішеним у зв'язку з відсутністю угоди, що регулює еміграцію та імміграцію, та необхідних гарантій. Тому питання буде вирішуватись на загальнодержавному рівні [14, оп. 1, спр. 143, арк. 4 зв.].

Після національно-визвольних змагань в Україні 1917-1920 рр. чимало солдат білогвардійців виїздили за кордон. Управління НКЗС особливо ретельно перевіряє списки, анкети і документи осіб, що виїждять за кордон. Проводився інструктаж місцевих органів, губбеваку, які реєструють іноземних громадян.

Під час прибуття іноземних кораблів в порт управління НКЗС давало дозвіл. До уваги приймалась мета прибуття корабля, взаємовідносини УРСР з Росією та іншими державами, офіційний прапор корабля. Протягом 1921 р. в Одеський порт зайшло 50 кораблів, серед них під грецьким прапором 25; італійським 8; англійським 4; норвезьким 2; турецьким 7; персидським 2; німецьким 1; болгарським 1.

При НКЗС видаються бюлетені. На сторінках бюлетенів знаходимо хроніку політичного життя Заходу за даними зарубіжної преси і кореспонденції. Дані приймаються радіостанцією. Бюлетенями користуються "Ратау", місцеві газети. Економічних бюлетенів видано в загальній кількості 170. В бюлетенях публікували огляди економічного життя європейських країн і країн Близького Сходу. Увагу звертали на розвиток промисловості в європейських країнах в післявоєнний період, на загальний стан державних боргів і грошовий обіг. Бюлетені містять розділи про Балканські країни і Константинопольський ринок. Розсилка бюлетенів відбувалась для ознайомлення з економікою відповідних господарських органів фінвідділу, зовнішторгу, губекономради, газети "Известия".

Вийшли радіо-бюлетені для внутрішнього оповіщення, яких видано 30 штук. Це бюлетені секретного характеру, що містять радіоповіщення. Інформацію не можна оприлюднювати.

Публікується Близькосхідний бюлетень. Це видання на зразок журналу, що видається НКЗС. Представляє собою об'ємний зошит, де робиться підсумок політичного життя країн Близького Сходу за один, два місяці 1921 р. Ґрунтовно розглянуті країни Румунія, Югославія, Болгарія, Греція, Туреччина.

Управління здійснює накопичення і обробку матеріалів про взаємовідносини з Близьким Сходом, Румунією, Бессарабією. Управління має чітку структуру і складається з відділів. Це відділи секретаріату, управління справами з підвідділами відповідальні за відносини з іноземними представництвами, відділ організаційно-адміністративного характеру, відділ закордонних паспортів, дозвіл на візу, відділ господарського і технічного обслуговування. Управління взяло на себе обов'язки забезпечувати іноземні представництва приміщеннями, обладнанням, і сприяти у всіх матеріальних проблемах.

У розпорядженні управління знаходиться готель для іноземців, де зупиняються офіційні представники. У резерві знаходиться радіо, телеграф, електростанція. Радіостанція відіграє вагомую роль. Радіостанція приймає радіоінформацію із зарубіжних міст Бордо, Хорсі, Ліону, Парижу, Сан-Паоло, Відня, Будапешту, Бухаресту, Софії, Константинополя, Варшави, Польші, Науен [15, оп. 1, спр. 143, арк. 5 зв.]. Ця інформація є матеріалом для вказаних радіо бюлетенів інформаційного відділу.

Додатково приймається інформація Москви, Харкова, Кримроста, Донроста. Після цього інформація використовується місцевим "Ратау". Місцева преса отримала можливість розмістити прийняту увечері інформацію з московського центру. Кількість слів, що приймає радіостанція, становить 15000 слів на добу. Радіостанція має передавач, за рахунок якого підтримується зв'язок з внутрішніми і зовнішніми радіостанціями.

Україна взяла участь в Генуезькій конференції і завоювала великий авторитет. Українська делегація зустрічалась в Генуї з представниками Польщі, Малої Антанти і балтійських держав.

10 квітня 1922 р. відбулось відкриття Генуезької конференції. Головуючим обраний італійський прем'єр Факта. Він виступив на конференції з промовою про економічну кризу в Європі і необхідність братського єднання. Італія підтримує рішення конференції, які гарантують мир, співробітництво, новий порядок. Ллойд Джордж виступив з промовою про необхідність відновлення господарського організму Європи. Проголошені принципи мирного співіснування держав з різним політичним ладом.

12 квітня на засіданні комісії з питань транспорту та економіки, на конференції відбулись вибори підкомісії. Членам політичної підкомісії роздали доповідь лондонської конференції експертів Антанти, де поставлені умови визнання УРСР, виплати боргів, проведенні законодавчої реформи, створення спеціальних судових гарантій та пільг для іноземних громадян [16, 1922, № 6, с. 54-55]. Особлива комісія по боргах за участю української делегації повинна вирішити питання випуску грошей.

Українська делегація виступила на конференції за мирне співіснування. Приєднуємося до виступів міністрів Італії і Великобританії, що всі знаходяться на основі рівноправ'я. Делегація з'явилась для відновлення господарського життя Європи. Делегація визнає, що економічне співробітництво між державами є життєво необхідним. Важливого значення надається першому пункту Канської резолюції про взаємне визнання різних систем власності, що існують в різних країнах. Делегація планує вступити в ділові стосунки з урядами інших країн.

Конференція поставила питання про юридичне визнання УРСР. Західна періодична преса поставила це питання на обговорення. Особливий інтерес представляє стаття Жоржа Селля "Визнання Рад і теорія уряду де факто", що з'явилась в березні в журналі "Europe Nouvelle" [17, с. 12-14]. Автор, професор міжнародного права Діжонського університету, розглядає питання з точки зору історичної і міжнародно-правової, даючи

йому об'єктивно-наукове вирішення. Висновки, до яких він дійшов. Враховуючи міжнародне право, не має потреби офіційно визнавати уряд де факто, потрібно констатувати його існування. У висновках професор Селль наполягає, що необхідно підтримувати відносини з радянським урядом. Отже, тільки Генуезька конференція, де вперше зустрілись делегати російської федерації з делегатами країн Антанти, відкрила нову фазу в міжнародних відносинах.

Москва оберігала свої "незалежні" республіки від контактів із закордонними дипломатами. Восени 1922 р. західні держави запросили радянські республіки на переговори в Лозанну з приводу режиму проток. Делегація розробила детальні інструкції.

Феноменом у 1921-1922 рр. є активна робота Наркомату закордонних справ. На перший план висувається постать Х.Г. Раковського, що мав досвід роботи в Україні з 1919 р. Входив до складу делегації на переговорах в Генуї у 1922 р. Х. Раковський сприяв, щоб УРСР дістала вихід на зовнішньополітичну арену. Україна виборювала право реалізації на міжнародну діяльність.

На початку січня 1921 р. утворена дипломатична місія УРСР у складі Ю. Коцюбинського, В.Х. Аусема, К.К. Ляха, що провела переговори з литовським урядом. Так встановлено дипломатичні відносини і договір з Литвою.

Радянсько-польські переговори про припинення війни і укладення мирного договору проводились у Ризі. Представники України Е.Й. Квірінг, О.Я. Шумський входили до складу делегації. Е.Й. Квірінг надіслав на розгляд політбюро ЦК КП(б)У записку "Про дипломатичні представництва УРСР". Документ був розвинутий і республіка повинна мати самостійні посольства у великих державах Англія, Франція, Німеччина. Пропонувалось заснувати представництва в країнах, в яких зосереджувалась українська еміграція Польщі, Чехословаччини, Румунії, Австрії. До посольства набирали секретарів представників українського НКЗС [18, 1994, № 11, с. 68]. Комітет компартії дав директиву про затвердження голів українських представництв.

З Польщею договір укладено у березні 1921 р. Ратифікація у середині квітня. Український посол О.Я. Шумський у жовтні поїхав у Варшаву. Протягом 1921р. УРСР підписала протокол про обмін військовополоненими з Німеччиною, у серпні договір з Латвією, в листопаді з Естонією. Проводились переговори про укладення торговельних угод з Чехословаччиною, Італією.

У Відні досягнута домовленість з урядом Австрії про встановлення дипломатичних відносин. Ю.М. Коцюбинського призначено повноважним представником. У 1921 р. під керівництвом М.В. Фрунзе надіслали представницьку делегацію у Туреччину. Українсько-турецький договір про дружбу і братерство уклали 2 січня 1922 р. У Харкові через півроку почало працювати посольство Туреччини.

Дипломатичні зв'язки з іншими країнами були необхідні. Х.Г. Раковський утворив Наркомат зовнішньої торгівлі і дбав про економічне співробітництво. Усі принципи питання виносив на розгляд НКЗТ, затверджував РНК УРСР і ВУЦВК. У сферу впливу наркомату увійшли Німеччина, Австрія, Туреччина, Швеція.

Отже, у 1921 р. дипломатична активність УРСР дала про себе знати. В 1922 р. ініціатива уряду закінчувалась зростаючим опором центру. За висновками закордонних представництв у Прибалтійських країнах українцям нема чого робити. Керівник Х.Г. Раковський був поставлений у незручне становище в питанні про обмін дипломатичними місіями з Туреччиною. Московський центр не вирішував питання про українську місію в турецькій столиці. Керівнику Я. Яковлеву доручалось розпочати переговори про об'єднання наркоматів.

Генуезька конференція стала переломом, що настав у політичних настроях Західної Європи на користь України. У міжнародній політиці найближчих років Україна матиме важливе самостійне значення.

Наркомат зібрав матеріали про діяльність петлюрівських банд, що переправлялись із Румунії. Румунський уряд очолював надавав притулок українським бійцям Армії УНР, передавав їй кошти, озброював їх для диверсій і погромів. Також він підтримував українські партизанські загони, які були розкидані вздовж румунського прикордоння.

Після підписання Україною угод про репатріацію і реєвакацію проводилась відправка громадян морським і сухопутним шляхом. На батьківщину відправляли громадян Франції, Болгарії, Чехословаччини, Бельгії, Швейцарії, Англії. Дозвіл на виїзд видавався з дозволу московського центру. Після національно-визвольних змагань в Україні 1917-1920 рр. чимало солдат білогвардійців виїздили за кордон. З урахуванням державних інтересів українці емігрують в США і Палестину.

Джерела та література

1. Держалюк М.С. Радянсько-угорські дипломатичні відносини у міжвоєнний період // Міжнародні зв'язки України : наукові пошуки і знахідки. – 1993. – Випуск 4. – С. 47-57.
2. Єременко Т.І. Політичні та дипломатичні відносини Радянської України з Польською Республікою (1921-1923 рр.) // Український історичний журнал. – 1998. - № 4. – С. 56-69.
3. Кульчицький С. Комунізм в Україні : перші десятиріччя (1919-1928). – К.: Основи, 1996. – 396 с.
4. Галицька-Дідух Т.В. Дипломатична боротьба навколо проблеми українського представництва на мирній конференції в Ризі (вересень 1920 – березень 1921 рр.) // Український історичний журнал. – 2001. – № 6. – С. 100-109.
5. Матяш І.Б., Мушка Ю.Ю. Діяльність надзвичайної дипломатичної місії УНР в Угорщині (1919-1924 рр.) // Український історичний журнал. – 2006. - № 1. – С. 112-130.
6. Солдатенко В.Ф. Нарком Микола Скрипник (1919-1927 рр.) // Український історичний журнал. – 2002. – № 2. – С. 51-68.
7. Державний архів Одеської області (далі – ДАОО), Ф.Р-599 Из доклада о деятельности уполномоченного Наркоминдел в Одессе с 1 июня 1921 – по 27 января 1922 г., Оп. 1, Спр. 143, 1 арк.
8. ДАОО, Ф.Р – 599, Оп. 1, Спр. 143, 2 арк.
9. ДАОО, Ф.Р – 599, Оп. 1, Спр. 143, 2 зв. арк.

10. ДАОО, Ф.Р – 599, Оп. 1, Спр. 143, 2 зв. арк.
11. ДАОО, Ф.Р – 599, Оп. 1, Спр. 143, 3 арк.
12. ДАОО, Ф.Р – 599, Оп. 1, Спр. 143, 3 зв. арк.
13. ДАОО, Ф.Р – 599, Оп. 1, Спр. 143, 4 арк.
14. ДАОО, Ф.Р – 599, Оп. 1, Спр. 143, 4 зв. арк.
15. ДАОО, Ф.Р – 599, Оп. 1, Спр. 143, 5 зв. арк.
16. Майский И. Генуэзская конференция // Международная жизнь. – 1922. – № 6. – С. 50-54.
17. Майский И. Правительство “де факто” и “де юре” // Международная жизнь. – 1922. – № 5. – С. 12-15.
18. Кульчицкий С. Як вирішувалось “українське питання” // Політика і час. – 1994. - № 11. – С. 66-72.

Zhuravlova S. P. Diplomatic Relations of Ukraine in 1921–1922.

This article examines the diplomatic work of the well-known statesmen Ya. Yakovlev and Ch. Rakovsky. Foreign policy and internal work of People's Commissariat for Foreign Affairs (Narkomindel) are analyzed. The Commissariat held negotiations with Romania and developed relationships in the border zone.

It is investigated that the aid to the victims of Petlura's gangs, who came from Romania, was provided. Work on endorsing applications of Ukrainian and foreign citizens was carried out, but the issues of emigrational policy were being left unresolved. The author has studied the issue of repatriation and reevacuation implementation with Bulgaria, Hungary and Austria after national liberation competitions in Ukraine of 1917–1920. In the article the international impact of Genoa Conference is considered.

Key words: foreign consulates, rights of the foreign citizens, commission, proprietary rights, soldiers' amnesty, delegation.

Журавлёва С. П. Дипломатические связи Украины в 1921-1922 гг.

В статье исследуется дипломатическая деятельность известных государственных лиц Я. Яковлева, Х. Раковского. Она содержит анализ внешней политики, внутренней работы Наркомата иностранных дел. Комиссариат провёл переговоры с Румынией и установил взаимоотношения в пограничной зоне.

Исследуется оказание помощи пострадавшим от петлюровских группировок, которые направлялись из Румынии. Украинским и иностранным гражданам давали разрешения на выезд за границу, но вопрос об эмиграции окончательно не решён. Автор исследовал проблему репатриации и реэвакуации с Болгарией, Венгрией, Австрией после национально-освободительной борьбы в Украине 1917-1920 гг. В статье рассматривается международное значение Генуэзской конференции.

Ключевые слова: иностранные консульства, права иностранцев, комиссия, имущественные права, амнистия солдат, делегация.

УДК 94(477–12)“1939–1945”:338.43.02(430)(043.2)

О. В. Тишин

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ НАЦИСТСЬКОЇ І РАДЯНСЬКОЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ (НА МАТЕРІАЛАХ ПІВДЕННО–СХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ)

Стаття присвячена порівняльному аналізу радянської довоєнної та нацистської окупаційної аграрної політики на матеріалах південно-східної України. Порівняння здійснюється за наступними напрямками: колгоспно-радгоспна система, масові каральні акції на селі, функціонування в сільських районах органів місцевого самоврядування, соціальне забезпечення та рівень життя селянства, податковий тиск, ставлення селянства Півдня України в 30–40-х рр. ХХ ст. до різноманітних владних структур. Звертається увага на те, що як радянський, так і нацистський тоталітарний режими розглядали сільське господарство південно-східних областей України лише з точки зору поповнення продовольчо-сировинних ресурсів. При цьому нацисти намагалися зберегти статус-кво в аграрних відносинах і якомога ширше пристосувати до своїх інтересів вже існуючі виробничо-організаційні відносини в сільському господарстві.

Ключові слова: колгоспи, нацистська окупація, південно-східні області України, радгоспи.

Ухвалення 9 квітня 2015 р. українським парламентом закону “Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки” [13] поставило юридичну крапку у визнанні злочинної сутності радянського та гітлерівського режимів, однак остаточно не завершило тривалої дискусії в науковому середовищі. Породжена радянською історичною наукою “традиція” унеможливлення проведення паралелей між нацистським і “советським” ладом спровокувала особливу “міфологізацію” в суспільній свідомості населення південно-східних областей України теми німецької окупації, зокрема й проблеми “нового аграрного порядку”. Через це на сьогодні особливої актуальності набуло завдання узагальнюючого порівняльного аналізу нацистської і радянської політики на селі в південно-східних областях України. Саме таким шляхом можливо дати відповідь на питання про те, чи був нацистський “новий порядок” насправді таким вже “новим” чи окупаційний режим був для місцевого населення всього лиш історичним “дежавю”.

Противники здійснення порівняння, на перший погляд, двох таких відмінних форм тоталітаризму – свого “советського” і закордонного нацистського – можуть зауважити про те, що, мовляв, таке зіставлення є недоречним, забуваючи те, що “...у результаті обрахунків виявилось, що в “мирних умовах” у Радянському